

الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی و تأثیر آن بر مقررات داخلی

دکتر عبدالحسین شیروی^{**}

در سال‌های اخیر و به خصوص پس از تشکیل سازمان تجارت جهانی، بحث عضویت ایران در این سازمان به طور جدی در کشور مطرح شده است و یکی از اهداف کلان مربوط به تجارت خارجی در برنامه دوم، عضویت ایران در سازمان‌ها و اتحادیه‌های بین‌المللی و منطقه‌ای است. این مقاله در صدد است تا این مطلب را مورد بررسی قرار دهد که از لحاظ حقوقی تا چه اندازه ایران آمادگی پیوستن به این سازمان را دارد و چنانچه ایران قصد جدی به پیوستن به این سازمان را داشته باشد چه تغییراتی لازم است در حقوق داخلی انجام پذیرد؟ برای تحقق این منظور، مباحث این مقاله در دو قسمت مطرح شده است: در قسمت اول رویه معمول برای الحاق یک کشور به سازمان تجارت جهانی مورد بررسی قرار گرفته و در قسمت دوم تأثیرات چنین الحاقی بر قوانین داخلی ایران مطرح گردیده است و در مجموع این مقاله به این نتیجه می‌رسد که الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی حداقل این نفع را برای ایران دارد که به مقررات اقتصادی، مالی و تجارت خارجی ایران ثبات خواهد داد و دولت را از اتخاذ تصمیمات آنی و کوتاه مدت باز خواهد داشت.

تشکیل "سازمان تجارت جهانی" (WTO) ^۱ در سال ۱۹۹۵ یکی از تحولات مهم اواخر قرن بیستم است. الحاق به سازمان تجارت جهانی، متعهد شدن به رعایت یکسری مقررات و اصولی است که در موافقتنامه سازمان منعکس است. در موضوعات مرتبط با تجارت جهانی، سازمان تجارت جهانی و موافقتنامه‌های آن، نقش قانون اساسی در نظام‌های ملی را ایفا می‌کند و همان‌طور که مجالس قانون‌گذاری حق ندارند با وضع قوانین عادی اصول مطرح شده در قانون اساسی خود را نقض کنند، همین‌طور سیاست و تدابیر اقتصادی و تجاری یک کشور نباید اصول، تعهدات و مقررات سازمان تجارت جهانی را نقض کند. بنابراین نقش سازمان تجارت جهانی ایجاد ثبات در مقررات و اصول تجارت خارجی کشورهای عضو است تا کشورها نتوانند برای نیل به اهداف کوتاه مدت و آنی خود سیاست‌هایی اتخاذ کنند که موجب بحران اقتصادی در سطح بین‌المللی شود. به بیان دیگر، این سازمان یک بستر حقوقی برای تنظیم و کنترل تجارت بین‌المللی کالا و خدمات، حمایت از حقوق مالکیت معنوی و سرمایه‌گذاری خارجی ایجاد کرده است. سازمان تجارت جهانی مکانیزمی است که به کشورها امکان می‌دهد تا ضمن پایه‌گذاری سیاست‌های اقتصادی و تجاری خود بر اساس اصول و مقررات حقوقی، به این سازمان بپیوندند. از این‌رو چنان‌چه ایران نیز قصد پیوستن به این سازمان را داشته باشد، لازم است در حقوق داخلی تغییراتی ایجاد کند. حال برای پی بردن به این تغییرات، مباحث این مقاله را در دو قسمت مطرح می‌کنیم: در قسمت اول به بررسی رویه معمول برای الحاق یک کشور به سازمان تجارت جهانی می‌پردازیم و در قسمت دوم تأثیرات چنین الحاقی را بر قوانین داخلی ایران، مطرح می‌کنیم.

قسمت اول: شیوه الحاق به سازمان تجارت جهانی

رویه معمول برای الحاق یک کشور به سازمان تجارت جهانی، در موافقتنامه تأسیس سازمان تجارت جهانی ^۲ مطرح شده است. طبق ماده ۱۲ این موافقتنامه، هر کشوری می‌تواند متقاضی عضویت در سازمان تجارت جهانی باشد و برای این که

کشوری بتواند عضو این سازمان شود، دو شرط مهم برای چنین الحاقی ضروری است: یکی این که کشور متقاضی باید با سازمان در مورد شرایط الحاق به توافق برسد و دوم این که کشور متقاضی بایستی علاوه بر موافقتنامه تأسیس سازمان تجارت جهانی، تمام موافقتنامه‌های چندجانبه پیوست آن را نیز بپذیرد، مگر چهار موافقتنامه، که جنبه اختیاری دارند و فقط در رابطه با کشورهایایی که آن‌ها را بپذیرند لازم‌الاجرا می‌باشند. ^۳ در جهت تحقق دو شرط فوق، پذیرش عضو جدید نیاز به طی مراحلی دارد که در زیر به آن‌ها اشاره خواهد شد.

۱) پر کردن فرم تقاضانامه و ارسال آن به دبیرخانه سازمان

اولین مرحله برای الحاق به سازمان تجارت جهانی، تقاضای رسمی یک کشور برای عضویت در آن سازمان است. دولت متقاضی طی نامه‌ای به دبیرکل سازمان، رسماً تمایل کشور متبوع خود را برای عضویت در سازمان تجارت جهانی، طبق ماده ۱۲ موافقتنامه تأسیس سازمان تجارت جهانی، اعلام می‌دارد. این نامه ممکن است دربردارنده دلایلی باشد که به موجب آن کشور مزبور تقاضای عضویت در سازمان تجارت جهانی را مطرح کرده است و هم چنین ممکن است حاوی پیشرفت‌هایی باشد که کشور متبوع او در جهت هماهنگی و ادغام در اقتصاد جهانی و فراهم کردن مقدمات الحاق به سازمان تجارت جهانی، بدان دست یافته است.

۲) تشکیل گروه بررسی

پس از این که تقاضای عضویت به دبیرخانه سازمان تجارت جهانی رسید، دبیرکل تقاضای عضویت را به اطلاع "شورای عمومی" ^۴ می‌رساند. چنان‌چه شورای عمومی قانع شود که تقاضا جدی و کشور مزبور برای عضویت در سازمان تجارت جهانی آمادگی دارد، به تشکیل "گروه بررسی" ^۵ اقدام می‌نماید. این گروه متشکل از یک رئیس، نمایندگان کشورهای عمده تجاری و نمایندگان کشورهایایی است که منافی در ارتباط با عضویت کشور مزبور دارند. وظیفه این گروه رسیدگی به تقاضای عضویت، اداره و سازماندهی مذاکرات آتی در مورد الحاق و تهیه "پروتکل الحاقی" ^۶ است. این گروه هم چنین وظیفه دارد تا سیاست‌ها، تدابیر و عملکرد اقتصادی و تجاری کشور متقاضی را

بررسی کرده و گزارشی در این رابطه تهیه نماید.

۳) تهیه یادداشتی در مورد تدابیر و سیاست‌های تجاری خارجی

پس از این که تقاضای رسمی عضویت به دبیرخانه سازمان تجارت جهانی تسلیم شد، کشور متقاضی باید یادداشتی در مورد سیاست‌ها و مقررات تجارت خارجی خود تهیه کرده و به گروه بررسی تسلیم کند. این یادداشت باید منعکس کننده سیاست‌ها، مقررات و تدابیری باشد که کشور متقاضی در زمینه تجارت خارجی اتخاذ کرده است. این یادداشت اصولاً حاوی موارد زیر می‌باشد: جزئیات مربوط به تعرفه‌های گمرکی کشور متقاضی، موانع تجاری غیر تعرفه‌ای، مقررات صادرات و واردات، محدودیت‌ها و سیاست‌های ارزی، تدابیر و مقررات راجع به سرمایه‌گذاری خارجی، مقررات مربوط به تجارت خدمات، شیوه حمایت از حقوق مالکیت معنوی، و تدابیر اتخاذ شده برای آزادسازی اقتصادی. هر چه این یادداشت وضوح بیشتری داشته باشد و سیاست‌ها، تدابیر و مقررات تجاری کشور متقاضی را روشن‌تر منعکس کند، امکان بیشتری وجود دارد که مذاکرات مربوط به الحاق به نتیجه‌ای موفقیت‌آمیز بینجامد.

۴) پاسخ‌گویی به سؤالات مطرح شده توسط اعضا

پس از این که گروه بررسی یادداشت فوق را در مورد سیاست‌ها، تدابیر و مقررات تجارت کشور متقاضی دریافت کرده، آن را به تعداد اعضای سازمان تجارت جهانی تکثیر کرده، در اختیار تک تک آن‌ها قرار می‌دهد. هدف از این کار این است که کشورهای عضو فرصتی داشته باشند هر سؤال و یا توضیحی را که در رابطه با رژیم تجاری کشور متقاضی لازم بدانند، مطرح کنند. گروه بررسی وظیفه دارد سؤالات مطرح شده به وسیله اعضا را جمع‌بندی و تنظیم کرده، به کشور متقاضی منعکس سازد؛ به عنوان مثال، در رابطه با عضویت چین در سازمان تجارت جهانی، حدود سه هزار سؤال به وسیله اعضا مطرح شده است.^۷ کشور متقاضی باید به سؤالات و توضیحات درخواست شده، کتباً جواب دهد. هر چه سیستم اقتصادی و سیاست‌های تجاری یک کشور پیچیده‌تر و یادداشت ارائه شده از شفافیت کم‌تری برخوردار باشد، انتظار می‌رود سؤالاتی زیاده‌تری مطرح شود.

۵) تشکیل جلسات بررسی

به منظور بررسی و تحلیل سؤالاتها و مسائلی که در رابطه با یادداشت کشور متقاضی و یا مذاکرات الحاق به وجود آمده است، گروه بررسی تشکیل جلسه می‌دهد. به طور معمول رئیس گروه در سال بررسی دو تا چهار جلسه را برنامه‌ریزی می‌کند و به درخواست کشور متقاضی ممکن است جلسات فوق‌العاده‌ای نیز ترتیب دهد. هدف از این نشست‌ها بررسی جنبه خاصی از سیاست تجارت خارجی کشور متقاضی و یا حل معضلی است که در جریان مذاکرات الحاق به وجود آمده است. در طول ده سال تلاش چین برای پیوستن به گات و سازمان تجارت جهانی، بیست جلسه رسمی و سه جلسه غیررسمی تشکیل شده است.^۸

۶) مذاکرات چندجانبه و دوجانبه با کشورهای اصلی و مهم تجاری

زمانی که گروه بررسی مشغول تجزیه و تحلیل سیاست‌های و عملکرد تجاری کشور متقاضی است، کشورهای عضو که نسبت به این رابطه ذی‌نفع هستند، ممکن است تحت نظارت گروه بررسی، با کشور متقاضی وارد مذاکرات دوجانبه یا چندجانبه شوند. مذاکرات دوجانبه ممکن است با کشورهای عمده تجاری مثل آمریکا، جامعه اقتصادی اروپا و ژاپن باشد. این مذاکرات عمدتاً حول کاهش تعرفه‌های گمرکی توسط کشور متقاضی است. کشورهای عضو معمولاً بدون گرفتن امتیازات لازم حاضر نمی‌شوند به عضو اجازه دهند که از کاهش تعرفه‌ها و دیگر تسهیلات مقرر منتفع شود. دو توجیه برای چنین درخواستی وجود دارد: اولاً، با توجه به مقررات سازمان تجارت جهانی، به محض این که کشوری به سازمان ملحق می‌شود، آن کشور از کلیه تخفیفات و تسهیلاتی که کشورهای عضو در طول سالیان دراز به دست آورده‌اند، بهره‌مند می‌شود.^۹ ثانیاً، مذاکرات راجع به کاهش تعرفه‌ها اصولاً متقابل و بر اساس اصل داد و ستد انجام گرفته و هر کشوری تعرفه‌های خود را به ازای کاهش تعرفه‌های دیگر، کاهش داده است.

بنابراین کشوری که می‌خواهد با الحاق به این سازمان از امتیازات و کاهش تعرفه‌های به دست آمده بهره‌مند شود، باید متقابلاً امتیازاتی را برای کشورهای عضو در نظر بگیرد. هدف از این مذاکرات دوجانبه و چندجانبه رسیدن به توافقی است که بر مبنای

آن، کشور متقاضی در قبال بهره‌مند شدن از امتیازات تعرفه‌های پایین موجود، تسهیلات و امتیازاتی را از طریق کاهش تعرفه‌های گمرکی برای اعضا برقرار کند. از این‌رو کشور متقاضی باید ضمن مذاکره حداقل سه "جدول امتیازات"^{۱۰} را تهیه کند که عبارت‌اند از: جدول مرتبط با کالاهای صنعتی، جدول مرتبط با کالاهای کشاورزی و جدول مرتبط با تجارت خدمات که باید پیوست "پروتکل الحاقی"^{۱۱} شود.

۷) رای‌گیری

بعد از این که بررسی و تجزیه و تحلیل سیاست‌ها و تدابیر تجاری کشور متقاضی توسط گروه بررسی پایان پذیرفت و مذاکرات در مورد کاهش تعرفه‌ها و برقراری امتیازات در قالب جدول‌های سه‌گانه بالا انجام گرفت، سازمان تجارت جهانی تصمیم می‌گیرد که آیا عضویت کشور متقاضی را قبول و یا رد کند. طبق بند ۲ ماده ۱۲ موافقت‌نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی که هر دو سال یکبار تشکیل می‌شود، قبول عضویت یک کشور منوط به موافقت دو سوم از کل اعضای سازمان تجارت جهانی است. با وجود این، رویه متعارف که سال‌ها در گات معمول بوده و هنوز هم عملاً از بین نرفته است، رسیدن به یک توافق جمعی است. بنابراین کشوری که تمایل دارد عضو سازمان تجارت جهانی شود باید رضایت طرف‌های تجاری عمده مثل آمریکا، اتحادیه اروپا، ژاپن و کانادا را جلب کند و نباید با وجود اکثریت دو سوم، از رویه عملی سازمان غافل گردد.

۸) تنظیم پروتکل الحاقی

در صورتی که عضویت کشور متقاضی قبول شود، یک پروتکل الحاقی باید مورد مذاکره قرار گیرد. این پروتکل در بردارنده تعهدات و شرایطی است که برای عضویت و الحاق آن کشور در نظر گرفته شده است. همچنین این پروتکل مسائل و مشکلاتی را مورد توجه قرار دهد که کشور متقاضی ممکن است در ارتباط با اجرای تعهدات متقبل شده با آن مواجه شود. جدول‌های امتیازات و توافقاتی مربوط به کاهش تعرفه‌ها به پروتکل پیوست شده و برای امضا توسط کشور متقاضی و دیگر اعضا آماده می‌شود. پروتکل و مدارک ضمیمه آن به موافقت‌نامه‌های سازمان تجارت جهانی ضمیمه خواهد

شد. زمانی که کشور متقاضی رسماً به دبیرکل سازمان تجارت جهانی اطلاع دهد که پروتکل الحاقی و ضمایم آن مورد قبول است، آن کشور عضو سازمان تجارت جهانی خواهد شد. لازم به توضیح است که پروتکل الحاقی ممکن است قبل از رأی‌گیری تنظیم شود.

از مطالب بالا نتیجه می‌گیریم چنان‌چه کشوری متقاضی عضویت در سازمان تجارت جهانی باشد باید دو امر مهم را مورد ملاحظه قرار دهد: اول این‌که عضویت در سازمان تجارت جهانی به معنای قبول کلیه "موافقت‌نامه‌های چند جانبه سازمان تجارت جهانی"^{۱۲} است که تعهدات و شروط فراوانی را بر کشور متقاضی تحمیل می‌کند. دوم این‌که کشور متقاضی باید وارد مذاکرات چند جانبه با کشورهای عضو، به خصوص طرف‌های تجاری عمده شده و مجوز ورود به سازمان را اخذ کند. برای اخذ این مجوز، آن کشور باید موافقت کند که تعرفه‌های گمرکی خود را کاهش دهد و جدول‌های امتیازات سه‌گانه در مورد کالاهای صنعتی، کالاهای کشاورزی و تجارت خدمات را فراهم سازد. رسیدن به این توافقات مستلزم این است که کشور متقاضی روابط سیاسی - تجاری خود با کشورهای عضو، به خصوص با کشورهای عمده تجاری را توسعه داده و بهبود بخشد.

قسمت دوم: تأثیرات الحاق بر قوانین داخلی ایران

چنان‌که گذشت عضویت در سازمان تجارت جهانی به معنای قبول کلیه موافقت‌نامه‌های چندجانبه آن سازمان و در نتیجه قبول تعهداتی است که در این موافقت‌نامه‌ها عنوان شده است. اجرای تعهدات تقبل شده نیز مستلزم ایجاد تغییراتی در قوانین داخلی مرتبط با تجارت خارجی است که باید قبل از الحاق و یا بلافاصله پس از آن انجام گیرد. حال در این قسمت سعی می‌کنیم تأثیراتی را که عضویت ایران در سازمان‌های تجارت جهانی بر قوانین داخلی دارد، به طور مختصر بررسی کنیم. عمده‌ترین مقرراتی که لازم است دستخوش تغییر شوند عبارت‌اند از: مقررات صادرات و واردات، مقررات مربوط به تشویق صادرات، مقررات مربوط به تشویق تولیدکنندگان

داخلی، مقررات مربوط به بخش خدمات، مقررات راجع به حمایت از حقوق مالکیت معنوی، و مقررات راجع به حل و فصل دعاوی تجاری خارجی.

۱) مقررات صادرات و واردات

آزادسازی تجاری یکی از اصول بنیادی سازمان تجارت جهانی است. هر عضوی مکلف است موانع موجود بر سر راه تجارت کالا و خدمات را برطرف ساخته، صادرات و واردات آزادانه کالا و خدمات را تضمین کند. موانع تجاری عمدتاً به وسیله اخذ تعرفه و هزینه‌های گمرکی و یا از طریق "موانع غیر تعرفه‌ای"^{۱۳} برقرار می‌شود. برقراری تعرفه و دیگر هزینه‌های گمرکی مثل حقوق گمرکی، سود بازرگانی، مالیات و غیره یکی از طرق شایع برای کنترل واردات به کشور است. این تعرفه‌ها ممکن است بر مبنای درصد ارزش کالا و یا به صورت ثابت نسبت به یک کالا اخذ شود. هر چند سازمان تجارت جهانی برقراری تعرفه را منع نکرده است ولی طبق مقررات آن سازمان، اعضا موظف به مذاکره با دیگر کشورها برای کاهش تعرفه‌های خود هستند و هر کشوری در جدول امتیازات که با ضمیمه موافقت‌نامه‌های سازمان می‌شود، حداکثر هزینه‌های گمرکی بر هر کالا را مشخص می‌کند و آن کشور حق ندارد هزینه‌ای بالاتر از آن برقرار سازد. در کشور ما حقوق گمرکی، سود بازرگانی، درصد شهرداری، درصد آموزش و پرورش، درصد صدا و سیما و... که این مقررات باید تغییر کرده و به جای آن یک سیستم ساده که متضمن تعرفه‌های پایین باشد برقرار گردد.

موانع غیر تعرفه‌ای به مواردی مثل برقراری محدودیت‌ها، ایجاد مزاحمت‌ها و دخالت در امر صادرات و واردات بدون استفاده از تعرفه‌ها و هزینه‌های گمرکی اطلاق می‌شود که موارد عمده آن عبارت است از: برقراری سیستم "سه‌میه‌بندی"^{۱۴}، "محدودیت‌های کمی"^{۱۵} و "مجوز صادرات و واردات"^{۱۶}. طبق ماده ۱۱ گات ۱۹۹۴ ایجاد هر نوع موانع تجاری غیر تعرفه‌ای ممنوع است. بنابراین موارد زیر از قوانین صادرات و واردات ایران با مقررات سازمان تجارت جهانی هماهنگی ندارد.

الف) قوانینی که تجارت خارجی را در انحصار دولت قرار داده است

طبق اصل چهل و چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تجارت خارجی در انحصار بخش دولتی است و دولت تنها متصدی امر تجارت خارجی معین شده است. ظاهر این اصل با مقررات سازمان تجارت جهانی که یکی از اصول آن آزادسازی تجارت خارجی است، هماهنگی ندارد. به نظر می‌رسد شورای نگهبان که طبق اصل نمود و هشتم عهده‌دار تفسیر قانون اساسی است، می‌تواند این اصل را به نحوی تفسیر کند که با مقررات سازمان تجارت جهانی متعارض نباشد.^{۱۷}

ب) مقرراتی که صادرات و یا واردات را کنترل می‌کند

ماده ۲ قانون مقررات صادرات و واردات (مصوب ۱۳۷۲) مقرر می‌دارد:

کالاهای صادراتی و وارداتی به سه گروه زیر تقسیم می‌شوند:

۱- کالاهای مجاز: کالاهایی است که صدور یا ورود آن با رعایت ضوابط، نیاز به

کسب مجوز ندارد.

۲- کالاهای مشروط: کالاهایی است که صدور یا ورود آن با کسب مجوز امکان‌پذیر

است.

۳- کالاهای ممنوع: کالاهایی است که صدور یا ورود آن به موجب شرع مقدس

اسلام (به اعتبار خرید و فروش یا مصرف) و یا به موجب قانون ممنوع گردد.

تبصره ۱: دولت می‌تواند بنا به مقتضیات و شرایط خاص زمانی، با رعایت قوانین

مربوطه، صدور یا ورود بعضی از کالاها را ممنوع نماید.^{۱۸}

طبق بند الف ماده ۲۰ گات می‌توان از کالاهایی که خلاف اخلاق عمومی است

جلوگیری کرد ولی اصولاً نمی‌توان کالاها را به مجاز و غیر مجاز و یا مشروط و غیر

مشروط تقسیم نمود. این تقسیم‌بندی‌ها در جهت محدود کردن واردات و صادرات بوده

و جزء موانع تجاری غیر تعرفه‌ای تلقی می‌شود که طبق مقررات سازمان تجارت جهانی

صریحاً برقراری آن‌ها غیر مجاز اعلام شده است. تبصره ۱ ماده ۲ قانون مقررات

صادرات و واردات، به دولت اجازه می‌دهد بنا به مقتضیات و شرایط خاص از ورود و یا

خروج بعضی از کالاها جلوگیری کند که این تبصره نیز با مقررات ماده ۱۱ گات مخالف

است.

۲) مقررات مربوط به تشویق صادرات

در جهت توسعه صادرات کالاهای غیر نفتی، قوانین ایران تسهیلات و امکاناتی را برای صادرکنندگان برقرار کرده است که در ذیل به بعضی از آنها اشاره می‌شود:

ماده ۱۹ قانون مقررات صادرات و واردات (مصوب ۱۳۷۲) مقرر می‌دارد:

دولت می‌تواند همه ساله وجوهی را تحت تشویق صادرات در بودجه سنواتی منظور و به صورت کمک سود تسهیلات پرداختی بنا به پیشنهاد وزارت بازرگانی و تصویب هیأت وزیران به صادرکنندگان پرداخت نماید.

ماده ۲۰ قانون مزبور مقرر می‌دارد:

دولت مکلف است از ابتدای سال ۱۳۷۳ از واردکنندگان بخش‌های غیر دولتی که به صورت تجاری کالا وارد می‌نمایند، برابر یک درصد از مجموع وجود دریافتی بابت حقوق گمرکی، و سود بازرگانی کلیه کالاهای وارداتی را علاوه بر حقوق گمرکی و سود بازرگانی مقرر به عنوان عوارض ویژه دریافت و به حساب درآمد عمومی کشور واریز نماید. همه ساله معادل صد در صد مبالغی که از این بابت به حساب درآمد عمومی واریز می‌گردد با تصویب هیأت وزیران در اختیار دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط قرار خواهد گرفت تا بر اساس آیین‌نامه اجرایی این قانون جهت تشویق و توسعه صادرات کالاهای غیر نفتی و... برسانند.

بند «ج» تبصره ۲۵ قانون برنامه پنج ساله دوم توسعه (مصوب ۱۳۷۳) مقرر می‌دارد:

به منظور قابل رقابت نمودن قیمت کالاهای صادراتی کشور در بازارهای جهانی:

- ۱- شرکت‌های حمل و نقل دولتی مکلف‌اند جابه‌جایی و حمل کالاهای مذکور به خارج از کشور را در اولویت قرار داده و تسهیلات و تخفیفات لازم را... برای حمل و نقل کالاهای مزبور قائل شوند.

- ۲- حقوق گمرکی و سود بازرگانی اخذ شده از مواد اولیه، قطعات و لوازم وارداتی به کار رفته در ساخت و بسته‌بندی کالاهای صادره حداکثر به میزان حقوق گمرکی و سود بازرگانی متعلقه در زمان صدور کالا... توسط گمرک جمهوری اسلامی ایران به

صادرکنندگان مسترد می‌گردد.

۳- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مکلف است با تصویب شورای پول و اعتبار، تسهیلات اعتباری قابل اعطا به بخش صادرات غیر نفتی کشور را در آغاز هر سال تعیین و به شبکه بانکی کشور اعلام نماید. تسهیلات مذکور به ترتیبی که شورای مذکور تعیین خواهد نمود با نرخ ترجیحی متناسب با میزان صادرات از طریق بانک توسعه صادرات و یا سایر بانک‌ها به صادرکنندگان واگذار خواهد شد.

بند «ه» تبصره ۲۵ همین قانون مقرر می‌دارد:

بانک توسعه صادرات ایران مکلف است کلیه وجود ناشی از اعطای ارز تنخواه صادراتی منظور شده در قانون بودجه سال‌های ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰ را طی برنامه دوم وصول و مجدداً به صورت تسهیلات ارزی به صادرکنندگان اعطا نماید.

و در بند «و» تبصره ۲۵ آن مقرر شده است:

به بانک توسعه صادرات ایران اجازه داده می‌شود سود ناشی از انجام عملیات مالی سالانه را برای اعطای تسهیلات جهت استفاده صادرکنندگان مورد استفاده قرار دهد.

این‌ها نمونه‌هایی از مقرراتی است که در جهت تشویق صادرات کالاهای غیر نفتی، تسهیلاتی را برای صادرکنندگان در نظر گرفته است. این قوانین با مقررات سازمان تجارت جهانی هماهنگی لازم را ندارند که به بعضی از آنها اشاره می‌شود:

طبق ماده ۱ (۱) "موافقت‌نامه راجع به سوبسیدها و اقدامات تلافی جویانه" ۱۹ سوبسید عبارت است از کمک مالی دولت یا مؤسسات دولتی که متضمن انتقال مستقیم و جوه مثل برقراری کمک‌های بلاعوض، وام و تزریق سرمایه و یا انتقال تعهدات مثل تضمین وام باشند. بخشیدن مالیات‌ها و عوارض در قالب مشوق‌های مالیاتی و دادن کالا و خدمات دیگری برای امر صادرات، از دیگر موارد سوبسید است. طبق این بند بسیاری از تسهیلات مقرر در قوانین ایران - که در بالا به آنها اشاره شد - از دیدگاه این موافقت‌نامه سوبسید به حساب می‌آید. ضمیمه ۱ پیوست شده به موافقت‌نامه فوق، در بردارنده مواردی از سوبسیدها است که برقراری آن‌ها به وسیله کشورهای عضو ممنوع اعلام شده است، مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

- ارائه سوبسیدهای مستقیم در جهت صادرات؛

- برقراری حمل و نقل داخلی با شرایط مناسب برای کالاهای صادراتی؛

- اعطای معافیت‌ها، بخشودگی و یا اجازه تعویق پرداخت مالیاتی به کالاهای

صادراتی؛

- اعطای وام و اعتبارات با نرخ‌های پایین‌تر از معمول صرفاً برای امر صادرات؛^{۲۰}

- اعطای معافیت‌ها، بخشودگی و یا اجازه تعویق پرداخت مالیاتی به کالاهای

صادراتی.

از مطالب بالا نتیجه می‌گیریم اکثر مقررات ایران که در جهت تشویق صادرات تنظیم شده، با مقررات فوق مغایرت دارد و مشمول سوبسیدهای ممنوع است. ماده ۱۹ و ۲۰ قانون مقررات صادرات و واردات (مصوب ۱۳۷۲) مثالی روشن از برقراری سوبسیدهای مستقیم برای صادرات تلقی می‌شود. تکلیف شرکت‌های حمل و نقل داخلی در عرضه خدمات به صادرکنندگان با قیمت‌های نازل‌تر که در قسمت «ج» بند ۱ تبصره ۲۵ قانون برنامه پنج ساله دوم توسعه آمده است، از مواردی است که صریحاً با بند «ج» ضمیمه موافقت‌نامه راجع به سوبسیدها و اقدامات تلافی‌جویانه مخالف است. هم چنین بند ۲ از قسمت «ج» تبصره ۲۵ برنامه پنج ساله دوم توسعه در مورد استرداد هزینه‌های گمرکی و سود بازرگانی کالاهای وارداتی که در ساخت کالاهای صادراتی به کار می‌رود، با بند «ح» ضمیمه موافقت‌نامه فوق تعارض دارد. نیز اعطای تسهیلات بانکی با نرخ‌های ترجیحی به صادرکنندگان که در بند ۳ از قسمت «ج» تبصره ۲۵ برنامه پنج ساله دوم منعکس شده است با بند «ک» از ضمیمه موافقت‌نامه راجع به سوبسیدها تعارض دارد.

بنابراین عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی منوط به اصلاح این مقررات، مطابق با موافقت‌نامه راجع به سوبسیدها است. لازم به توضیح است که طبق ماده ۲۷ موافقت‌نامه راجع به سوبسیدها، چنان‌چه کشوری مانند ایران - که جزء کشورهای در حال توسعه است - به عضویت سازمان تجارت جهانی پذیرفته شود، یک فرصت هشت ساله دارد تا این سوبسیدها را به تدریج کم و نهایتاً قطع کند.

۳) موافقت‌نامه مربوط به حمایت از تولیدکنندگان داخلی

ماده ۳ گات ۱۹۹۴، کشورهای عضو را از اتخاذ سیاست‌هایی که به برخورد دوگانه کشور عضو با کالاهای ساخت داخل از یک طرف و کالاهای مشابه وارداتی از طرف دیگر منجر شود، منع می‌کند؛ مثل این‌که مالیات بر فروش کالاهای وارداتی دو برابر مالیات بر فروش کالاهای مشابه تولید داخل باشد. طبق ماده ۳، امتیازات و مساعدت‌هایی که کشورهای عضو نسبت به کالاهای وارداتی برقرار می‌کنند، بایستی از امتیازات و مساعدت‌هایی که نسبت به کالاهای تولید داخل برقرار کرده‌اند، کم‌تر نباشد. بنابراین سیاست‌هایی که در حمایت از تولیدات داخلی اتخاذ می‌شود و کالاهای تولید داخل را نسبت به کالاهای وارداتی در شرایط بهتری قرار می‌دهد، بر خلاف مفاد مقررات سازمان تجارت جهانی است.

حمایت از تولیدات داخلی بر دو نوع است:

الف - با وضع تعرفه‌های گمرکی و سود بازرگانی، قیمت تمام شده کالاهای وارداتی در کشور عضو افزایش پیدا کند. این روش مبنای تعیین میزان حقوق گمرکی و سود بازرگانی در قوانین ایران است؛ به عنوان نمونه، بند «ب» تبصره ۲۱ قانون برنامه پنج ساله دوم توسعه مقرر می‌دارد:

نرخ‌های تعرفه‌ای گمرکی توسط مجلس شورای اسلامی و سود بازرگانی توسط دولت و در جهت حمایت از تولیدات داخلی به منظور رسیدن به خودکفایی، رشد اقتصادی و ایجاد زمینه برای توسعه صادرات در هر زمینه تنظیم خواهد شد.^{۲۱}

ب - برقراری سیاست‌هایی که موجب شود کالای وارداتی ترخیص شده نسبت به کالای مشابه تولید داخل دارای حمایت، امتیازات و تسهیلات کم‌تری باشد؛ مثلاً ماشین‌آلاتی که وارد کشور شده، نسبت به ماشین‌آلات مشابه تولید داخل از تسهیلات و امتیازات کم‌تری بهره‌مند باشد. در یک دعوا، دولت ایتالیا قانونی را به تصویب رساند که مطابق آن به کشاورزان، وام با نرخ پایین داده می‌شد به شرطی که ماشین‌آلات کشاورزی ساخت داخل خریداری کنند. هیأت حل اختلاف گات این قانون را یک رفتار تبعیض‌آمیز نسبت به کالاهای وارداتی تلقی کرده و آن را خلاف ماده ۳ گات دانست.^{۲۲} بنابراین کلیه

مقررات در حقوق ایران که رفتاری تبعیض آمیز نسبت به کالاهای وارداتی دارد، باید تغییر کند.

۴) مقررات مربوط به بخش خدمات

"موافقت‌نامه عمومی راجع به تجارت خدمات" (GATS)^{۲۳} که از نتایج دور اوروگوئه است از موافقت‌نامه‌هایی است که هر کشور عضو باید بدان پای بند باشد. این موافقت‌نامه می‌کوشد تا اصول گات را که مربوط به تجارت کالا است، به تجارت خدمات سرایت داده و آزادی تجاری را در این قسمت نیز تضمین کند؛ به عبارت دیگر، موافقت‌نامه عمومی راجع به تجارت خدمات، چارچوبی قانونی است برای تضمین آزادی تجارت خدمات از طریق قبول اصل آزادی تجارت در خدمات، رفع موانع موجود، برطرف کردن رفتارهای تبعیض آمیز، و شفافیت بخشیدن به مقررات ملی.

با توجه به ویژگی‌های خاص تجارت خدمات که اصولاً مستلزم انتقال نیروی انسانی و سرمایه از یک کشور به یک کشور دیگر است و تبعات فرهنگی و سیاسی محسوسی دارد، تجارت خدمات در ایران دارای محدودیت‌های فراوانی است. بعضی از این محدودیت‌ها به قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران باز می‌گردد. چنان‌که بانکداری، بیمه و تشکیل شرکت‌های خارجی در ایران دارای محدودیت‌های جدی در قانون اساسی است؛ به عنوان نمونه، در اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تجارت خارجی، بانکداری، بیمه، رادیو و تلویزیون، پست و تلگراف و تلفن، هواپیمایی، کشتی‌رانی، و راه‌آهن در انحصار دولت قرار داده شده است. این محدودیت‌ها با مفاد آزادسازی تجارت خدمات که در موافقت‌نامه عمومی راجع به تجارت خدمات مورد تأکید قرار گرفته مغایر است و باید به نحو مقتضی این مغایرت از بین برود، چنان‌که اخیراً مجمع تشخیص مصلحت در مورد تأسیس بانک‌های خصوصی در مناطق آزاد، این محدودیت را از بین برده است.^{۲۴}

هم‌چنین اصل ۸۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مقرر می‌دارد:

دادن امتیاز تشکیل شرکت‌ها و مؤسسات در امور تجاری و صنعتی و کشاورزی و

معادن و خدمات به خارجیان مطلقاً ممنوع است.

این اصل مانع هر گونه فعالیت شرکت‌های خارجی در ایران خواهد بود؛ مخصوصاً این‌که کلمه "خدمات" قید شده است. این اصل نیز باید به نحو مقتضی تفسیر، تغییر و یا به وسیله مجمع تشخیص مصلحت نظام نادیده گرفته شود.

۵) مقررات راجع به مالکیت معنوی

"موافقت‌نامه راجع به حقوق مالکیت معنوی مرتبط با تجارت"^{۲۵} یکی از موفقیت‌های بزرگ کشورهای صنعتی برای حمایت از حقوق مالکیت معنوی در چارچوب سازمان تجارت جهانی است. این موافقت‌نامه در بردارنده مقرراتی تفصیلی در بیان وظایف اعضای سازمان تجارت جهانی، در جهت رعایت و تضمین حق مالکیت معنوی در سرزمین خود است.

ماده ۱ (۱) موافقت‌نامه فوق، اعضا را مکلف به تضمین حقوق مالکیت معنوی نموده و راه‌های اجرایی آن را به کشورهای عضو واگذار نموده است. طبق ماده ۹ در رابطه با "حق نسخه‌برداری"^{۲۶} کشورهای عضو باید به مواد ۱ - ۲۱ "کنوانسیون برن"^{۲۷} عمل کنند. در رابطه با "علائم تجاری"^{۲۸} موافقت‌نامه، آزادی عمل بیش‌تری به اعضا داده و برخی از تعهدات کنوانسیون پاریس را در این رابطه مقرر داشته است. در مورد "علائم جغرافیایی"^{۲۹} موافقت‌نامه، ماده ۱۰ کنوانسیون پاریس را مطرح کرده است که طبق آن هر گونه استفاده از علائم جغرافیایی - مثل محل ساخت - برای رقابت نامشروع، ممنوع شده است. در این موافقت‌نامه هم‌چنین "طرح‌های صنعتی"^{۳۰}، "حق ثبت اختراعات"^{۳۱}، "طرح‌های مدارک یکپارچه"^{۳۲}، "حفاظت از اسرار تجاری"^{۳۳}، و "کنترل رویه‌های ضد رقابتی در امتیازات (لیسانس‌های) قراردادی"^{۳۴} از دیگر مواردی است که تحت حمایت موافقت‌نامه قرار گرفته است.

با توجه به این‌که ایران به هیچ‌کدام از کنوانسیون‌های برن و پاریس ملحق نشده است، عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی به معنای تعهدات منعکس شده در موافقت‌نامه راجع به حقوق مالکیت معنوی است که در واقع تعهدات کنوانسیون برن و کنوانسیون پاریس خواهد بود. بنابراین دولت ایران باید به طور جدی قوانین راجع به حمایت از حقوق مالکیت معنوی، به خصوص در رابطه با شناسایی حق مالکیت معنوی

نتیجه گیری

سازمان تجارت جهانی در اول ژانویه سال ۱۹۹۵ به عنوان دستاورد موفقیت آمیز مذاکرات دور اوروگوئه، متولد شد. این سازمان به عنوان یک ارگان بین‌المللی جای‌گزین گات شد تا روابط تجاری کشورهای عضو را تحت کنترل و نظارت قرار دهد. موافقت‌نامه تأسیس سازمان تجارت جهانی و موافقت‌نامه‌های ضمیمه آن، مجموع واحد و به هم پیوسته‌ای را تشکیل می‌دهد و اعضا مکلف‌اند آن مجموعه را در کل قبول و یا رد کنند و حق ندارند از بین آن‌ها انتخاب و یا از حق رزرو استفاده کنند.

حدود ۱۳۰ کشور هم‌اکنون عضو سازمان تجارت جهانی هستند و تمام کشورهای عمده تجاری، به جز چین، به این سازمان ملحق شده‌اند. چین نیز سال‌ها است درصدد پیوستن به گات و سازمان تجارت جهانی است که به نظر می‌رسد تا یکسال آینده این آرزوی چین تحقق پذیرد و موانع پیوستن این کشور برطرف شود.

یکی از اهداف کلان برنامه پنج ساله دوم توسعه جمهوری اسلامی ایران، در ارتباط با تجارت خارجی، پیوستن به سازمان‌های بین‌المللی تجاری عنوان شده است که اشاره به تمایل ایران به عضویت در سازمان تجارت جهانی دارد. به نظر می‌رسد یکی از دلایلی که ایران تا به حال قدم‌های جدی در الحاق به گات و سازمان تجارت جهانی برداشته این است که عمده‌ترین اقلام صادرات ایران را همواره مواد اولیه به خصوص نفت تشکیل می‌دهد که صادرات آن به کشورهای دیگر معمولاً با موانع غیر تعرفه‌ای روبه‌رو نبوده است. با کاهش قیمت جهانی نفت و تمایل کشور به توسعه صادرات کالاهای غیر نفتی، ضرورت الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی روز به روز آشکارتر می‌شود.

پیوستن به سازمان تجارت جهانی مسلماً دربردارنده منافع برای ایران است و متقابلاً ایران نیز باید امتیازاتی برای دیگر اعضا فراهم سازد. برای عضویت ایران در این سازمان، اولاً دولت جمهوری اسلامی ایران^{۳۷} باید به یک جمع‌بندی کلی برسد که الحاق به این سازمان در جهت منافع ایران است. با اندک تأملی به نظر می‌رسد دولت در کل به چنین نتیجه‌ای رسیده باشد.^{۳۸} مرحله بعدی برداشتن قدم‌های عملی در جهت به

برای خارجیان را اصلاح کرده و مقرراتی متناسب با تعهدات مزبور تصویب کند.

۶) مقررات راجع به حل و فصل دعاوی خارجی

پس از مذاکرات دور اوروگوئه، روشی مؤثر و فراگیر برای حل و فصل دعاوی تجاری برقرار شد؛ "تفاهم‌نامه راجع به قواعد و رویه‌های حاکم بر حل اختلاف"^{۳۵} در حل و فصل دعاوی ناشی از موافقت‌نامه‌های سازمان تجارت جهانی، نقش محوری دارد و ارگانی به نام "ارگان حل و فصل دعاوی" وظیفه دارد طبق تفاهم‌نامه فوق به دعاوی رسیدگی کند. کشورهای عضو موظف‌اند دعاوی خود را از طریق سازمان تجارت جهانی حل و فصل کنند. رسیدگی در حل و فصل دعاوی در سازمان تجارت جهانی، اصولاً به سه شیوه انجام می‌گیرد: اول، سازش از طریق میانجی‌گری و مساعی جمیله که یک شیوه غیر قضایی است؛ دوم، ارجاع به داوری و سوم، حل و فصل دعاوی بر مبنای رسیدگی قضایی که اساس حل و فصل دعاوی سازمان تجارت جهانی را تشکیل می‌دهد.^{۳۶}

به نظر می‌رسد قبول سیستم سازمان تجارت جهانی در حل و فصل دعاوی تجاری بین دولت ایران و دیگر کشورها، با اصل ۱۳۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مغایرت دارد. اصل ۱۳۹ مقرر می‌دارد:

صلح دعاوی راجع به اموال عمومی و دولتی یا ارجاع آن به داوری، در هر مورد موکول به تصویب هیأت وزیران است و باید به اطلاع مجلس برسد. در مواردی که طرف دعوا خارجی باشد و در موارد مهم داخلی باید به تصویب مجلس نیز برسد. موارد مهم را قانون تعیین می‌کند.

با توجه به این که عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی منوط به قبول سیستم حل و فصل آن است و تفاهم‌نامه راجع به قواعد و رویه‌های حاکم بر حل اختلاف جزء لاینفک سازمان می‌باشد، اصل ۱۳۹ قانون اساسی باید به نحوی مورد تفسیر یا تغییر قرار گیرد که با مفاد تعهدات تفاهم‌نامه فوق، منافات نداشته باشد.

وجود آوردن این مقدمات است که از مشکل ترین مسائل مربوط به الحاق می باشد. آزاد سازی اقتصادی، تضمین سرمایه گذاری خارجی، آزادی تجارت خارجی، برقراری سیستم مؤثر ارزی و مالی، حمایت از حقوق مالکیت معنوی، شفاف کردن مقررات راجع به صادرات و واردات، ساده کردن تشریفات گمرکی، کاهش تعرفه های گمرکی، و حذف موانع واردات و صادرات موجود از جمله اصلاحاتی است که باید انجام پذیرد. انجام این اصلاحات نیاز به همکاری نزدیک قوه مقننه، قوه مجریه و شورای نگهبان دارد تا با اصلاح مقررات موجود و تصویب قوانین جدید، مقدمات این الحاق فراهم شود. علاوه بر اصلاحات اقتصادی و حقوقی، دولت جمهوری اسلامی ایران باید وارد مذاکرات دوجانبه و چند جانبه با کشورهای عمده تجاری شده و سعی کند از لحاظ سیاسی زمینه الحاق ایران را به سازمان فراهم سازد.

مطالعه برنامه پنج ساله دوم توسعه نشان می دهد که ایران برای تحقق این اصلاحات قدم هایی را در نظر گرفته است که به بعضی از آنها اشاره می شود:

- توجه به مزیت های نسبی کشور در تولید بعضی از کالاها و ایجاد رقابت در سطح بین المللی؛^{۳۹}

- یکسان کردن نرخ ارز؛^{۴۰}

- قابل تبدیل شدن ریال ایران به ارزهای معتبر بر اساس نرخ شناور؛^{۴۱}

- حذف روش های دست و پاگیر گمرکی و ساده کردن مراحل صدور و ورود کالا؛^{۴۲}

- به کارگیری روش های مرسوم تجارت جهت تنظیم روابط بازرگانی؛^{۴۳}

- جلوگیری از انحصار در تجارت خارجی؛^{۴۴}

- حمایت از سرمایه گذاری؛^{۴۵}

- بازنگری در قوانین، مقررات و ضوابط ناظر بر فعالیت مؤسسات مالی در جهت

هماهنگ کردن این مؤسسات با تحولات داخلی و بین المللی؛^{۴۶}

و جلب مشارکت بخش خصوصی و تعاونی در ارائه خدمات بانکی.^{۴۷}

به نظر می رسد ذکر این اهداف در برنامه دوم، حداقل نشان دهنده جهت گیری دولت جمهوری اسلامی در ارتباط با مسائل خارجی است. این که تا چه اندازه در عمل این

اهداف به مقررات و تغییرات محسوس تبدیل شده است، امری است که قضاوت در مورد آن خارج از حیطه این مقاله است. آنچه به نظر ضروری می رسد این است که این جهت گیری باید ادامه پیدا کند و در عمل، این اهداف به تغییرات محسوس اقتصادی و حقوقی تبدیل شود؛ راهی که خیلی مشکل به نظر می رسد.

به عنوان نتیجه گیری کلی، الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی حداقل این نفع را برای ایران دارد که به مقررات اقتصادی، مالی و تجارت خارجی ایران ثبات داده و دولت را از اتخاذ تصمیم های آنی و کوتاه مدت باز خواهد داشت؛ به عنوان مثال، سیاست واردات و صادرات ایران و میزان تعرفه ها همه به تصمیمات زودگذر و عمدتاً مقطعی متکی است که در دراز مدت صدمات جبران ناپذیری به اقتصاد ایران وارد می کند. مثال دیگر حمایت از حقوق مالکیت معنوی است که هنوز در کشور جایگاه خود را به دست نیاورده است. هم چنین الحاق به سازمان موجب خواهد شد سیستم مالی، تجارت در خدمات و حمایت از سرمایه گذاران خارجی از یک ثبات برخوردار شده و در نهایت به رونق اقتصادی بینجامد.

پی نوشت‌ها:

1. World Trade Organization (WTO).
2. The Agreement Establishing the World Trade Organization.
۳. این موافقت‌نامه‌ها که به موافقت‌نامه‌های Plurilateral Trade Agreements شناخته شده‌اند عبارت‌اند از:
  - ۱- موافقت‌نامه راجع به تجارت هواپیماهای غیرنظامی (Agreement on Trade in Civil Aircraft).
  - ۲- موافقت‌نامه راجع به کاربرداری و خریدهای دولتی (Agreement on Government Procurement).
  - ۳- توافق‌نامه بین‌المللی راجع به محصولات لبنی (International Dairy Arrangement).
  - ۴- توافق‌نامه راجع به گوشت گاو (Arrangement Regarding Bovine Meat).
4. General Council.
5. Working Party.
6. Accession Protocol.
7. Cai & Hart, "Vietnam's Accession's to the World Trade Organization", Journal of World Trade, Vol 30, No 6 (1996), p 85.
8. Ibid.
۹. این اصل که هر امتیاز و تسهیلاتی که یک کشور برای کالاهای کشور دیگری برقرار کند باید نسبت به کلیه کشورهای عضو دیگر سرایت دهد، به خصوص در ماده ۱ گات ۱۹۹۴ و ماده ۲ گاتیز (GATS) مطرح شده است و یکی از اصول اساسی سازمان تجارت جهانی می‌باشد.
10. Schidules of Concessions.
11. Protocol of Accession.
12. WTO's Multilateral Agreements.
13. Non - Tariff Barriers.
14. Quotas.
15. Quantitative Restrictions.
16. Import or Export Licenses.
۱۷. در بند ۸ خط مشی‌های کلی برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران آمده است.

«تجارت خارجی در انحصار دولت بوده و دولت می‌تواند در چارچوب برنامه اول با توجه به موارد ذیل، واردات و صادرات کالا و خدمات را به اشخاص حقیقی و حقوقی بخش‌های تعاونی و خصوصی واگذار کند: الف - واردات کالاهای کثیر المصروف و استراتژیک کشور که

همه سانه توسط هیأت وزیران تصویب خواهد گردید، در انحصار دولت خواهد بود...»
 ۱۸. ماده ۳۱ قانون مقررات صادرات و واردات (مصوب ۱۳۶۶) مقرر می‌داند:
 «دولت موظف است واردات کالاهایی را که در داخل کشور به مقدار نیاز تولید می‌شود و با امکانات بالقوه تولید آن‌ها فراهم است را در صورتی که منجر به تورم قیمت کالاهای اساسی نشود، غیر مجاز اعلام نماید.»

19. Agreement on Subsidies and Countervailing Measures.

۲۰. ضمیمه ۱ موافقت‌نامه راجع به سوسیدها و اقدامات تلافی جویانه.
 ۲۱. هم‌چنین مواد ۱۵ و ۲۱ قانون مقررات صادرات و واردات (مصوب ۱۳۷۲) منای تعیین حقوق گمرکی و سود بازرگانی را حمایت از تولیدکنندگان داخلی می‌داند. ماده ۳۳ قانون مقررات صادرات و واردات (مصوب ۱۳۶۶) به طور صریح این مطلب را بیان می‌دارد:
 «دولت هنگام پیشنهاد افزایش و کاهش حقوق گمرکی و یا تعیین و تغییر سود بازرگانی و دیگر مبالغ دریافتی از کالاهای وارداتی بر اساس مصوبات خود، باید توجه نماید که مجموع دریافتی از کالاهای وارداتی ساخته شده به نسبت از کالای ناتمام داخلی بیش‌تر باشد و همواره تناسب بین مجموع دریافتی و مرحله ساخت کالا حفظ گردد.»

22. Davy, "The WTO/GATT World Trading System: An Overview" (the Netherlands, Kluwer, 1995) p 31.

23. The General Agreement on Trade in Services (GATS).

۲۴. طبق مصوبه اخیر مجمع تشخیص مصلحت نظام، تأسیس بانک و مؤسسه اعتباری به صورت شرکت سهامی عام یا خاص و اشتغال به عملیات بانکی و استفاده از عنوان بانک و یا مؤسسه اعتباری در مناطق آزاد، منحصراً طبق مفاد این قانون و آیین‌نامه اجرایی آن که توسط بانک مرکزی تهیه و به تصویب هیأت وزیران می‌رسد امکان‌پذیر است (روزنامه همشهری، شماره ۱۸۵۶، مورخ ۱۳۷۸/۳/۳۰).

25. The Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property (TRIP).

26. Copyright.

27. Berne Convention.

28. Trade Marks.

29. Geographical Indications.

30. Industrial Designs.

31. Patents.

32. Layour - Designs (Topographies) of Integrated Circuits.

33. Protection of Undisclosed Information.

34. Control of Anti - Competitive Practices in Contractual Licences.

35. Understanding on Rules and Procedures Governing the Settlement of Disputes.

36. Schleyer, "Wto Dispute Resolution System" Fordham Law Review, (1997) p 2275.

۳۷. منظور از دولت در این جا فقط فوه مجریه نیست بلکه کل ارکان حکومتی است و به طور مسلم شامل فوه

مفته خواهد شد.

۳۸. بند ۱-۶ اهداف کلان کیفی خط مشی های اساسی و سیاست های کلی برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، نمونه ای از این جمع بندی است.

۳۹. بخش سوم اهداف کلان برنامه دوم تجارت خارجی.

۴۰. اهداف کلان برنامه دوم، بند ۱-۱ (الف).

۴۱. همان، بند ۱-۱ (ب).

۴۲. همان، بند ۱-۲ و ۱-۵.

۴۳. همان، بند ۱-۳.

۴۴. همان، بند ۱-۴.

۴۵. همان، بند ۲-۲-۳.

۴۶. همان، بند ۲-۱-۳.

۴۷. همان، بند ۲-۱-۵.